

Zbierkovým predmetom mesiaca január 2025 je šúpol'ový betlehem.

Neoddeliteľnou súčasťou vianočných zvykov ako časti tradičnej ľudovej kultúry je obyčaj koledovania. Vianočné koledovanie (chodenie s koledou, chodenie po kolede, polazovanie) vykonávané v čase od Štedrého večera do sviatku Troch kráľov, sa v torzovitej podobe uskutočňuje aj v súčasnosti.

Nositeľom tejto tradície boli v minulosti prevažne deti, najčastejšie chlapci. Koledovanie sprevádzal prednes recitovaných vinšov, spev piesní a uvádzanie scéno, výstupov či hier. Koledníci v minulosti obchádzali celú dedinu a presúvali sa od domu k domu. Pomyselne tak zrušili spoločenské rozdiely medzi obyvateľmi a vytvorili imaginárny zväzok, spájajúci všetkých dedinčanov do jedného zväzku, utvrdzovaného kresťanskou vierou.

Špecifickým typom koledovania boli betlehemske hry, uvádzané mládenkami a chlapcami. Ide o formu obchôdzky, ľudového divadelného prejavu rozvinutejšieho rázu. Dej je stvárnený herecky, používa sa kostým a rekvizity (betlehem). Betlehem (jasličky) predstavuje zobrazenie biblického príbehu o narodení Krista. Ako symbol Vianoc je v Európe všeobecne známy.

Na vidieku boli známe betlehemy, ktoré sa v domácnostiach kládli do kultového kúta izby, kde bývali vystavené od Vianoc do Hromníc. Pri koledovaní sa používali prenosné betlehemy. Niekde používali veľký betlehem, prenášaný viacerými koledníkmi; častejší bol menší, nosený v krabici/skrinke. V oblastiach, kde koledníci nechodili s betlehemom, nosili so sebou ako rekvizitu miniatúrny model kostola.

Najčastejšie používaným materiálom k výrobe betlehemu bolo drevo. Figúrky mohli byť drevené z pomalovaných dosiek, zdobené polychrómiou alebo vystrihované z farebných papierových archov. Ľudoví výrobcovia postupom času začali tvoriť figúrky sadrové, voskové, obliekané a pohyblivé, mechanické atď. Od bežných materiálov sa prechádzalo k netradičným. Aj v technike zhotovovania sú dnešní výrobcovia betlehemov veľmi vynaliezaví.

Keď sa zásluhou českej textilnej výtvarníčky Kamily Rauchovej-Ryčlovej rozšírila výroba šúpol'ových bábik, bolo len otázkou času, kedy sa ženy pracujúce pre ÚĽUV inšpirujú a obohatia jej návrhy o ďalšie námety. Postavy betlehemskej scény (dieťa v jasiach, svätý Jozef, Panna Mária, anjeli, zvieratá, klaňajúci sa pastieri, Traja králi) sa dali zhotoviť zo šúpolia a iných prírodných materiálov, niekedy aj s použitím textilu.

Tvorkyňou postavičiek nášho betlehemu je pani Mgr. Soňa Belokostolská. Jej autorská tvorba znázorňuje rôzne ľudské postavy, nadprirodzené bytosti, faunu a flóru. Už vyše tridsať rokov vyrába betlehemy v rozličných prevedeniach. Mnohé z nich putovali mimo územia Slovenska. Figúrky dotvára atribútmi, typickými pre ich život a činnosť. Predmetný betlehem je menších rozmerov, ľahko prenosný, naoko jednoduchý, avšak pôsobivý. Pozostáva z dreveného podstavca (dovedna spojené tri kusy tenkej preglejky), na ktorom sú umiestnení jednotliví aktéri výjavu – trinásť postavičiek a tri zvieratká.

TEXT: Mgr. Martin Malo

GRAFIKA: Mgr. Janka Chudovská ©Vlastivedné múzeum v Považskej Bystrici